บทที่ 3
วิธีดำเนินงานวิจัย

การศึกษาพันธุศาสตร์เซลล์ของสัตว์วงศ์เสือ ทำการเก็บตัวอย่างเลือดเสือทั้ง 6 ชนิด จากสวนสัตว์ในสังกัดองค์การสวนสัตว์แห่งประเทศไทย แสดงไว้ดังตารางที่ 1 จากนั้นนำกลับมาเพาะเลี้ยงเซลล์เม็ดเลือดขาว ที่ห้องปฏิบัติการภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในการเก็บตัวอย่างเลือดของสัตว์ทดลองทั้ง 6 ชนิด ทำการเก็บตัวอย่างเลือดจากเส้นเลือดดำบริเวณต้นขาด้านใน (femoral vein) และบริเวณลำคอ (jugular vein) การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ การเตรียมโครโมโซม การตรวจสอบโครโมโซม การจัดทำคาริโอไทป์ และอิดิโอแกรม

ตารางที่ 1 แสดงสถานที่เก็บตัวอย่างของสัตว์วงศ์เสือที่ใช้ในการศึกษา

ชนิดของเสือ	เพศ		สถานที่เก็บ	
	ผู้	เมีย	สวนสัตว์นครราชสีมา	สวนสัตว์สงขลา
แมวดาว	3	2	2	3
เสือดาว	1	1	-	2
เสือลายเมฆ	1	1	2	-
เสือกระต่าย	2	2	-	4
เสือไฟ	-	1	-	1
เสือปลา	-	1	-	1

3.1 การเตรียมโครโมโซม

วิธีดำเนินการวิจัยดัดแปลงจาก อมรา คัมภิรานนท์ (2546) และ Rooney (2001) ดังนี้

3.1.1 การเพาะเลี้ยงเซลล์เม็ดเลือดขาว (lymphocyte culture)

เจาะเลือดจากเส้นเลือดดำ jugular vein เก็บเลือดในหลอดสุญญากาศ (vacuum tube) ที่มีสารเฮปาริน (heparin) เพื่อป้องกันเลือดแข็งตัว เตรียมอาหารเพาะเลี้ยงเซลล์เม็ดเลือดขาว RPMI 1640 ใช้สารกระตุ้นการแบ่งเซลล์ PHA เสร็จแล้วแบ่งอาหารลงขวดเพาะเลี้ยงขวดละ 7.5 มล.

ใส่เลือด 15 หยด (ประมาณ 2 cc) บ่มในตู้บ่มที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส เขย่าเลือดทุกเช้าเย็น ก่อนเก็บเกี่ยวเซลล์ประมาณ 30 นาที หยดสารโคลชิซินความเข้มข้น 0.1 มก./มล. ปริมาณ 100 ไมโครลิตร (µl) เขย่าให้โคลชิซินละลายจนทั่ว นำเข้าตู้บ่มบ่มอีก 30 นาที ทำการเก็บเกี่ยวเซลล์ระหว่างชั่วโมงที่ 68-72

3.1.2 การ synchronization (ในกรณีที่ศึกษาโครโมโซมในระยะโพรเฟสตอนปลาย)

เมื่อเพาะเลี้ยงเซลล์เม็ดเลือดขาวครบ 48 หรือ 72 ชั่วโมง เติม methotrexate (10^{-5}M) 0.05 มล. (62.5 nM) เพื่อชักนำให้เกิด synchronization โดยทำให้เซลล์หยุดอยู่ในระยะ S-phase นำเข้าตู้บ่มนาน 17 ชั่วโมง แล้วล้าง methotrexate โดยการนำไปปั่นเหวี่ยงที่ 2,800 รอบต่อนาที (530xg) ดูดส่วนใสทิ้ง (supernatant) เติม RPMI 1640 5.0 มล. นำไปปั่นเหวี่ยงที่ 2,800 รอบต่อนาที (530xg) แล้วล้างซ้ำอีก 1 รอบ ทำการปลดปล่อย (release) เซลล์ โดยเติม thymidine 0.2 มล. (250 nM) เพื่อให้การสังเคราะห์ดีเอ็นเอ เกิดขึ้นพร้อมกัน นำเข้าตู้บ่มนาน 5 ชั่วโมง 10 นาที เมื่อครบเวลาให้เก็บเกี่ยวเซลล์ทันที

3.1.3 การเก็บเกี่ยวเซลล์ (cell harvesting)

เมื่อครบชั่วโมงเก็บเกี่ยวเซลล์ แยกเซลล์เม็ดเลือดออกจากอาหารเพาะเลี้ยง โดยย้ายสารละลายเลือดลงในหลอด centrifuge ขนาด 15 มล. จากนั้นนำมาปั่นเหวี่ยงที่ 1,200 รอบ/นาที (100xg) เป็นเวลา 5-10 นาที นำมาดูดส่วนใสทิ้งไปทำให้เซลล์พองโตกว่าเดิมเพื่อให้โครโมโซมกระจายตัวดี โดยการเติม 0.075 M KCl ซึ่งเป็น hypotonic solution จำนวน 10 มล. ลงในตะกอนเม็ดเลือด แล้วทิ้งไว้ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 20 นาที เมื่อครบเวลาแยกเอา KCl ออกโดยนำไปปั่นเหวี่ยงที่ 1,200 รอบ/นาที (100xg) เป็นเวลา 5-10 นาที ดูดส่วนใสทิ้งไป ตรึงเซลล์ (fixation) โดยเติม fresh cold fixative ซึ่งเป็น methanol: glacial acetic acid ในอัตราส่วน 3: 1 จนได้ตะกอนขาวที่ก้นหลอด แล้วดูดสารละลายส่วนบนทิ้งไปเกือบหมดเหลือไว้เหนือเซลล์ประมาณ 0.5–1 มล. เติม fixative อีกประมาณ 1–2 มล. (ขึ้นกับปริมาณตะกอนเซลล์) ผสมให้เข้ากันดี หยดสารละลายตะกอนเซลล์เม็ดเลือดขาวบนสไลด์ที่สะอาดทิ้งสไลด์ให้แห้ง จึงนำมาตรวจโครโมโซมด้วยกล้องจุลทรรศน์ เลือกสไลด์ที่โครโมโซมกระจายไว้ย้อมสี

3.1.4 การย้อมสีโครโมโซม

3.1.4.1 การย้อมสีโครโมโซมแบบธรรมดา

ย้อมสีโครโมโซมแบบแบบธรรมดาด้วยสีจิมซ่า 10% ชนิด stock Giemsa's solution นาน 15–20 นาที ล้างออกด้วยน้ำประปาทิ้งไว้ให้แห้ง แล้วนำโครโมโซมไปศึกษาต่อไป

3.1.4.2 การย้อมแถบสีแบบจี

นำสไลด์ที่ต้องการย้อมอบที่อุณหภูมิ 60 องศาเซลเซียสนาน 3 วัน เตรียม trypsin EDTA 0.025% ทำการอุ่น trysin ให้มีอุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส เพื่อเร่งประสิทธิภาพการทำงานของเอนไซม์ นำสไลด์ที่ต้องการย้อมมาหยด trypsin ให้ท่วมสไลด์ ทิ้งไว้ประมาณ 15-20 วินาที หยุดการทำงานของ trypsin โดยใช้ Sorensen buffer จากนั้นนำสไลด์ไปย้อมสีจิมซ่า 10% ประมาณ 15-20 นาที ล้างออกด้วยน้ำประปาทิ้งไว้ให้แห้ง นำสไลด์ไปศึกษาต่อไป

3.2 การตรวจสอบโครโมโซม จัดทำคาริโอไทป์ และอิดิโอแกรม

การตรวจสอบโครโมโซม การจัดทำคาริโอไทป์ และการจัดอิดิโอแกรม ดัดแปลงมาจาก กันยารัตน์ ไชยสูต (2532) และ Wurster-Hill and Centerwall (1982)

3.2.1 การตรวจสอบโครโมโซม

เมื่อนับจำนวนโครโมโซมครบแล้ว ถ่ายภาพโครโมโซมโดยด้วยเลนส์วัตถุกำลังขยาย x100 นำฟิล์มที่ล้างแล้วมาอัดรูป นำภาพไปขยาย 4,000 เท่า ใช้รูปถ่ายนี้ในการจับคู่โครโมโซมที่เหมือนกัน และศึกษาโครโมโซมโดยการหาค่าความยาวของแขนโครโมโซมข้างยาว (length long; Ll) ความยาวของแขนโครโมโซมข้างสั้น (length short; Ls) และคำนวณหาความยาวของโครโมโซมแต่ละแท่ง (length total; LT, LT = Ll + Ls) จากนั้นทำการศึกษาหาค่า relative length (RL) และ centromeric index (CI) เพื่อหาชนิดของโครโมโซม

3.2.2 การจัดทำคาริโอไทป์

คาริโอไทป์ คือ การศึกษารายละเอียดของสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิด โดยการศึกษารูปร่าง ขนาด จำนวนของโครโมโซม การจัดทำคาริโอไทป์จะใช้โครโมโซมระยะเมทาเฟสเพียง 1 เซลล์ เป็นตัวแทนของสิ่งมีชีวิตชนิดนั้น เซลล์ที่นำมาจัดจะต้องเป็นเซลล์ที่ไม่มีความผิดปกติ

ขั้นตอนในการจัดทำคาริโอไทป์

1. เลือกเซลล์ในระยะเมทาเฟส ที่มีขนาดของโครโมโซมไม่สั้นมากและไม่ยาวมาก มีการกระจายตัวดี และสามารถนับจำนวนได้ ทำการถ่ายภาพที่เลือกไว้โดยใช้เลนส์ใกล้วัตถุกำลังขยาย 100X เลือกถ่ายภาพให้ได้มากที่สุด

2. ใช้รูปถ่ายที่ได้ในการจับคู่ของโครโมโซมโดยจับคู่โครโมโซมที่เหมือนกัน โดยดูจากขนาดและรูปร่าง และตำแหน่งของเซนโตรเมียร์เป็นหลัก จากนั้นทำการวัดค่าความยาวของแขนโครโมโซมทั้ง 2 ข้างของโครโมโซมทุกแท่ง โดยจะต้องกำหนดหมายเลขของโครโมโซมทุกแท่ง

ก่อน และทำการตรวจสอบโครโมโซมที่ทำการจับคู่ในเบื้องต้นว่ามีขนาดใกล้เคียงกันหรือไม่ ทำการจับคู่โครโมโซมที่มีความยาวทั้งแท่งใกล้เคียงกันไว้เป็นคู่เดียวกัน

3. การคำนวณหาค่า relative length (RL)

ค่า relative length (RL) = $\frac{\text{ความยาวของโครโมโซมแต่ละแท่ง (LT)}}{\text{ความยาวทั้งหมดของโครโมโซมทุกแท่ง } (\sum LT)}$

ค่า relative length (RL) สามารถใช้ในการจับคู่โครโมโซมได้แน่นอนกว่าการใช้ค่าความยาวของโครโมโซม เพราะค่า relative length (RL) ของโครโมโซมจะคงที่ในทุกๆเซลล์ ส่วนค่าความยาวจะแตกต่างกันไปในแต่ละเซลล์

4. การคำนวณหาค่า centromeric index (CL)

ค่า centromeric index (CI) = $\frac{\text{ความยาวของโครโมโซมแขนข้างยาว (LI)}}{\text{ความยาวทั้งหมดของโครโมโซมแต่ละแท่ง (LT)}}$

กำหนดชนิดของโครโมโซมจากค่า CI ดังต่อไปนี้

ค่า CI	ชนิดของโครโมโซม
0.500-0.599	เมทาเซนทริก
0.600-0.699	ซับเมทาเซนทริก
0.700-0.899	อะโครเซนทริก
0.900-1.000	เทโลเซนทริก

5. การกำหนดขนาดของโครโมโซม นำค่าที่วัดได้จากเซลล์เมทาเฟสมาเป็นตัวกำหนด และจัดจำแนกออกเป็น 3 ขนาด ดังนี้

โครโมโซมขนาดใหญ่ (L)

> (LT เฉลี่ยคู่ที่ใหญ่ที่สุด + LT เฉลี่ยคู่สุดท้าย) / 2

โครโมโซมขนาดกลาง (M)

< (LT เฉลี่ยคู่ที่ใหญ่ที่สุด + LT เฉลี่ยคู่สุดท้าย) / 2

โครโมโซมขนาดเล็ก (S)

< LT เฉลี่ยคู่ที่ใหญ่ที่สุด / 2

6. การจัดเรียงคาริโอไทป์

การจัดคาริโอไทป์โดยจัดเรียงเป็นกลุ่มออกเป็น 6 กลุ่ม แบ่งกลุ่มตามชนิดและขนาดของโครโมโซมและโครโมโซมเพศจัดไว้เป็นคู่สุดท้าย ทำการจัดคาริโอไทป์ตามมาตรฐานของแมวบ้าน โดยดัดแปลงการจัดคาริโอไทป์จากรายงานของ Wurster-Hill and Centerwall (1982) ดังนี้

กลุ่ม A เป็นโครโมโซมชนิดซับเมทาเซนตริกขนาดใหญ่ และขนาดกลาง จำนวน 3 คู่

กลุ่ม B เป็นโครโมโซมชนิดอะโครเซนตริกขนาดใหญ่ และขนาดกลาง จำนวน 4 คู่

กลุ่ม C เป็นโครโมโซมชนิดเมทาเซนตริกขนาดใหญ่ และขนาดกลาง จำนวน 2 คู่

กลุ่ม D เป็นโครโมโซมชนิดซับเมทาเซนตริกขนาดเล็ก จำนวน 4 คู่

กลุ่ม E เป็นโครโมโซมชนิดเมทาเซนตริกขนาดเล็ก จำนวน 3-4 คู่

กลุ่ม F เป็นโครโมโซมชนิดทีโลเซนตริกขนาดเล็ก จำนวน 1-2 คู่

3.2.3 การทำอิดิโอแกรม

อิดิโอแกรม คือ ไดอะแกรมแสดงคาริโอไทป์ของโครโมโซม 1 ชุดแฮพลอยด์ ซึ่งประกอบด้วยโครโมโซมร่างกาย และโครโมโซมเพศ (โครโมโซมเอ็กซ์ และวาย) โดยใช้ข้อมูลค่าเฉลี่ยความยาวของโครโมโซม รูปร่างของโครโมโซม และตำแหน่งของเซนโทรเมียร์ จากเซลล์ระยะเมทาเฟส และเซลล์ในระยะก่อนเมทาเฟสที่ทำการย้อมสีแบบธรรมดา และแถบสีแบบจีของเสือแต่ละชนิด อย่างน้อยชนิดละ 10 เซลล์ การจัดทำอิดิโอแกรม ทำการจัดตามการเรียงของคาริโอไทป์แบ่งภาพวาดโครโมโซมออกเป็น 6 กลุ่ม และให้โครโมโซมเพศเป็นคู่สุดท้าย ภาพวาดโครโมโซมที่ได้ได้มาจากเซลล์เมทาเฟสจำนวน 10 เซลล์ ซึ่งจัดทำได้ดังนี้

3.2.3.1 อิดิโอแกรมจากการย้อมสีโครโมโซมแบบธรรมดา

ใช้เซลล์ระยะเมทาเฟสจากการย้อมสีโครโมโซมแบบธรรมดาเพศละ 10 เซลล์ นำมาจัดคาริโอไทป์ แล้ววัดความยาวของแขนโครโมโซมข้างยาว และแขนโครโมโซมข้างสั้นของโครโมโซมทุกคู่ด้วยไม้บรรทัดเวอร์เนียร์ (vernier) จัดทำภาพวาดอิดิโอแกรมด้วยคอมพิวเตอร์ โดยการนำค่าเฉลี่ยความยาวของโครโมโซมแต่ละคู่มาวัดกราฟโดยใช้โปรแกรม Microsoft Excel XP/2003 ให้แกนตั้ง (Y) เป็นความยาวของโครโมโซมแต่ละคู่ และแกนนอน (X) เป็นลำดับของโครโมโซมคู่ที่ใหญ่ที่สุดไปหาคู่ที่เล็กที่สุด ยกเว้นโครโมโซมเพศเอ็กซ์ และวายจัดเป็นคู่สุดท้าย แล้วนำมาปรับรูปร่างของโครโมโซมโดยใช้โปรแกรม Microsoft Word XP/2003 หรือ Microsoft Powerpoint XP/2003

3.2.3.2 อิดิโอแกรมจากการย้อมสีโครโมโซมแถบสีแบบจี

ใช้เซลล์ระยะเมทาเฟสจากการย้อมสีโครโมโซมแถบสีแบบจี 10 เซลล์ นำมาจัด คาริโอไทป์ สังเกตแถบสีที่ปรากฏบนแท่งโครโมโซม ซึ่งมีทั้งแถบมืด และแถบสว่าง แล้ววัดความยาวของแถบมืด และแถบสว่างด้วย เวอร์เนียร์ กรอกข้อมูลความยาวแถบมืด และแถบสว่างในโปรแกรม Microsoft Excel XP/2003 แล้ววาดกราฟเป็นแท่งโครโมโซมแต่ละแท่งเรียงลำดับของโครโมโซมคู่ที่ใหญ่ที่สุดไปหาคู่ที่เล็กที่สุด ยกเว้นโครโมโซมเพศเอ็กซ์ และวายจัดเป็นคู่สุดท้าย นำมาปรับรูปร่างของโครโมโซมโดยใช้โปรแกรม Microsoft Word XP/2003 หรือ Microsoft Powerpoint XP/2003 จากนั้นกำหนด landmark และ region โดย landmark หมายถึงสิ่งที่

ปรากฏอยู่บนโครโมโซมที่สามารถแบ่งโครโมโซมแต่ละแท่งออกเป็นส่วนกว้าง ๆ ได้แก่ เซนโทรเมียร์ เทโลเมียร์ และแถบสีที่มีขนาดใหญ่ ส่วน region หมายถึงช่วงที่อยู่ระหว่าง 2 landmark ที่อยู่ติดกัน มาการกำหนดเลขของ region ให้มีเลขที่เป็น 1, 2, 3...n โดยลำดับที่ 1 จะอยู่ติดกับเซนโทรเมียร์ และลำดับต่อไปจะถัดออกไปตามแขนทั้งสองข้างของโครโมโซม ภายใน region นี้จะมีการกำหนดลำดับเลขของแถบมืด และแถบสว่าง ให้เริ่มจาก 1, 2, 3,...n โดยลำดับที่ 1 จะอยู่ติดกับเซนโทรเมียร์ และลำดับต่อไปจะถัดออกไปตามแขนทั้งสองข้างของโครโมโซม เมื่อขึ้น region ใหม่ก็ให้เริ่มกำหนดลำดับเลขของแถบมืดและแถบสว่างเป็น 1, 2, 3,...n ใหม่

3.2.4.3 อิดิโอแกรมจากการย้อมสีโครโมโซมแถบสีแบบจีที่ให้รายละเอียดสูง

ใช้เซลล์ระยะโพรเมทาเฟสจากการย้อมสีโครโมโซมแถบสีแบบจีที่ให้รายละเอียดสูง 10 เซลล์ นำมาจัดคาริโอไทป์ สังเกตแถบสีที่ปรากฏบนแท่งโครโมโซม วัดความยาวของแถบมืด และแถบสว่างด้วยเวอร์เนียร์ วาดแท่งโครโมโซม กำหนด landmark, region และ band เช่นเดียวกับการทำอิดิโอแกรมจากการย้อมแถบสีแบบจี เปรียบเทียบกับอิดิโอแกรมจากการย้อมสีโครโมโซมแถบสีแบบจี สังเกตว่ามีแถบสีใดแยกออกมา ให้กำหนดแถบนั้นเป็นแถบย่อย (subband) โดยจะใส่จุดตามหลังเลขของ band ที่แถบย่อยนั้นแยกออกมาเป็น .1, .2, .3...n โดยลำดับที่ .1 จะอยู่ติดกับเซนโทรเมียร์ และลำดับต่อไปจะถัดออกไปตามแขนทั้งสองข้างของโครโมโซม

3.3 การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะคาริโอไทป์

เมื่อจัดทำคาริโอไทป์ และอิดิโอแกรมเสร็จแล้ว ทำการเปรียบเทียบโครโมโซม ดังนี้

3.3.1 เปรียบเทียบลักษณะรูปร่าง และชนิดของโครโมโซมทั้งโครโมโซมร่างกาย และโครโมโซมเพศ ทุกแท่งของเสือทั้ง 6 ชนิด จากการย้อมสีแบบธรรมดา

3.3.2 เปรียบเทียบลักษณะรูปร่าง และชนิดของโครโมโซมทั้งโครโมโซมร่างกาย และโครโมโซมเพศ ทุกแท่งของเสือทั้ง 6 ชนิด จากการย้อมแถบสีแบบจี

3.3.3 เปรียบเทียบลักษณะรูปร่าง และชนิดของโครโมโซมทั้งโครโมโซมร่างกาย และโครโมโซมเพศ ทุกแท่งของเสือทั้ง 6 ชนิด จากการย้อมแถบสีแบบจีที่ให้รายละเอียดสูง

3.3.4 เปรียบเทียบลักษณะโครโมโซมที่ได้จากการย้อมแถบสีแบบจีของเสือทั้ง 6 ชนิด กับคาริโอไทป์ของแมวบ้านที่อ้างอิงจาก Nie et al. (2002) โดยศึกษาจากแถบสีที่ปรากฏบนแท่งโครโมโซม และแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มโครโมโซมที่เหมือนกัน กลุ่มโครโมโซมที่คล้ายกัน และกลุ่มโครโมโซมที่แตกต่างกัน